

Makale Künyesi (Araştırma): Tarhan, A. (2025). Dil ve kültür değişimi bağlamında Dânişmend-Nâme ve Mirkâtü'l-Cihâd üzerine söylem incelemesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 447-475.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1696536>

DİL VE KÜLTÜR DEĞİŞİMİ BAĞLAMINDA DÂNİŞMEND-NÂME VE MİRKÂTÜ'L-CİHÂD ÜZERİNE SÖYLEM İNCELEMESİ

Ayşe TARHAN¹

ÖZET

Türkler, Orta Asya'da yaşanan kuraklık, siyasi problemler, uzak diyarları fethetme arzuları vb. nedenlerden dolayı yeni topraklar aramışlardır. Birçoğu güneşin batışına doğru hareket ederken birçoğu da Orta Asya'da kalmıştır. Bu da Türk nüfusunun, dilinin ve kültürünün büyük coğrafyalara yayılmasına neden olmuştur. Orta Asya'da yaşanan uzun göçler sonrası Anadolu'da yerleşik hayata geçen Oğuzlar, bu topraklarda da edebî üretimlere yönelmişlerdir. Akınlara sonucu elde ettikleri ganimetler beyliklerin zengin, ferah bir yaşama adım atmalarını sağlamıştır. Gerek fütuhât ve gaza yoluyla elde edilen ganimetler ve gerekse gittikçe gelişen ticaret hayatı, Anadolu beyliklerinin zenginleşmesine yol açmış; beyliklerin daha şâşaalı bir hayat yaşamasını sağlamıştır. Ayrıca, zenginlik ve refah ile doğru orantılı olarak üretilen bilim, sanat ve mimari dalları hızlı bir gelişme göstermiş, beylerin saray hayatlarında önemli bir yer elde etmiştir. Yerleşik hayata geçen Oğuzlar, bu topraklarda da sözlü ve yazılı edebî üretimlere yönelmişlerdir. Standart bir dile sahip olmayan bu metinleri ilerleyen yüzyıllarda hem dil hem de içerik açısından yenilikler ve değişiklikler izlemiştir. Bu çalışmada, farklı yüzyıllarda farklı yazarlar tarafından kaleme alınmış *Dânişmend-nâme* ve *Mirkâtü'l-Cihâd* adlı eserlerde üslup, kültür ve zihniyet değişimi açısından karşılaştırmalı söylem incelemesi yapılacaktır. Ulaşılan veriler doğrultusunda 14. ve 16. yüzyıl Türk dilinin ve kültürün gelişimi ve değişimi hakkında bir sonuca ulaşılabilecektir. Çalışmada her iki eserden alınan Melik Dânişmend Ahmed Gâzi'nin Artuhî ile dövüşmesi, sonrasında Artuhî'nin Melik Gâzi'nin yiğitliği karşısında Müslüman olması ve Artuhî'nin yaşam hikâyesinin anlatıldığı bölüm anlam halkalarına ayrılarak detaylı bir incelemeye tâbi tutulacaktır. Bölümde anlam birliği olarak ayrılan halkalara dayalı karşılaştırmalı bir analiz sunulacaktır. Çalışmada belirlenen anlam halkaları bir yargıyı bildiren ifadeler olacaktır. Bu yargı kaynak metindeki cümlelere bağlı olarak belirlenecektir. Anlam halkalarında, metinlerdeki üslup, kültür ve zihniyet değişiminin hangi boyutta olduğu iki nüsha üzerinde anlam bağlantılarıyla kurulan ek, sözcük ve cümle bakımından karşılaştırılacaktır. Çalışmada iki yüzyıl ara ile yeniden yazılan metin aracılığıyla kabile geleneğinden imparatorluğa geçiş aşamasında dilde ve kültürde yaşanan değişim açıklanacaktır.

Anahtar kelimeler: *Dânişmend-nâme*, *Mirkâtü'l-Cihâd*, dil ve kültür değişimi, üslup incelemesi, söylem incelemesi.

¹ Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Doç. Dr. aysedarhan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0493-7928>

A DISCOURSE ANALYSIS ON DANISHMEND-NAME AND MIRKATU'L-CIHAD IN THE CONTEXT OF LANGUAGE AND CULTURE CHANGE

ABSTRACT

The Turks sought new lands due to drought, political problems, desire to conquer distant lands, etc. in Central Asia. While some Turks moved towards the sunset, many remained in Central Asia. This caused the Turkish population, language, and culture to spread to large geographies. The Oghuz, who settled in Anatolia after the long migrations in Central Asia, also turned to literary production in these lands. These texts, which did not have a standard language, were followed by innovations and changes in terms of both language and content in the following centuries. In this study, a comparative discourse analysis will be conducted in terms of style, culture, and mentality changes in the works of *Danishmend-name* and *Mirkatu'l-Cihad*, written by different authors in different centuries. In line with the data obtained, a conclusion about the development and change of the Turkish language and culture in the 14th and 16th centuries will be reached. In the study, the section where Melik Dânişmend Ahmed Gazi fights with Artuhı, Artuhı becomes a Muslim after Melik Gazi's bravery, and Artuhı's life story, which is taken from both texts, will be divided into semantic rings and subjected to a detailed examination. A comparative analysis based on the rings separated as semantic unity will be presented in this section. The semantic rings determined in the study will be expressions of a judgment. This judgment will be determined depending on the sentences in the source text. In the semantic rings, the extent of the style, culture, and mentality change in the texts will be compared in terms of the suffixes, words, and sentences established with semantic connections on the two copies. In the study, the change in language and culture during the transition from tribal tradition to empire will be explained through the text rewritten with an interval of two centuries.

Keywords: *Danishmend-name*, *Mirkatu'l-Cihad*, language and culture change, style analysis, discourse analysis.

GİRİŞ

Yazı dili gereksinimini Arapça ve Farsça ile karşılayan Büyük Selçuklu devletinin ardından Anadolu'daki beylikler resmî dil olarak Türkçeyi kullanmaya başlamışlardır. Bunda Karamanoğlu Mehmet Bey'in resmî dili Türkçe olarak ilan etmesinin büyük payı vardır. Anadolu'da Aydın, Denizli, Menteşe ve Candaroğulları gibi uç beyliklerinin, Konya'da eski kültürün mirası üzerine oturan Karaman'ın, kuruluşundan itibaren her türlü gelişme imkânlarına sâhip Germiyan'ın ve büyük ticaret yollarının kavşağı olan Sivas'taki Kadı Burhaneddin hükümetinin sanat ve kültür hareketlerinin hızla geliştiği merkezler olmaları Anadolu'da beyliklerin zenginleşmesi, ticaretin artması vb. sebeplerle yakından ilgilidir. Hatta bu beyliklerde bilim ve sanata o kadar değer verilmiştir ki beylerin bizzat kendileri de bilim ve sanatla uğraşmışlardır (Tekin, 1992, s. 3-4).

İktidarı elinde tutan beyler, yanlarında sanatçılara büyük yer vererek sanatın ve dilin gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Böyle bir dönemde dilden dile anlatılan destanlar zamanla yazıya geçirilmiş ve hatta yazıya geçirilen her bir eserin sonraki yüzyılların yaşam biçimini, duygu dünyasını ve beklentilerini karşılamayan üslup olarak değerlendirilip tekrar kaleme alındığı görülmüştür.

I. Murad döneminde h. 760 / m. 1360 tarihinde Ârif Âlî tarafından sade bir üslupla kaleme alınan *Dânişmend-nâme* ile 1588'de bir saray danışmanı ve şairi olan Gelibolulu Âlî tarafından yeniden yazılan *Mirkâtü'l-cihâd*, bir eserin üslup nedeniyle yeniden kaleme alınmasına verilebilecek iyi bir örnektir. Dânişmend Gâzi'nin kahramanlıkları her iki dönemin iki yazarı tarafından yeniden yorumlanmıştır. Dolayısıyla dönemini temsil eden iki farklı yazar aracılığıyla eserin dilinde, üslubunda ve olaylara bakış açısında farklılıklar oluşmuştur. Bu farklılıkları üslup incelemesi aracılığıyla çözümleyebilmekteyiz. Çalışmada üslup inceleme yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada metinler üzerinde zihniyete dayalı detaylı bir söylem incelemesi yoluna gidilmiştir. Bu açıdan çalışmada kullanılan inceleme yöntemlerinin anlaşılabilirliği için literatüre bakmakta fayda olacaktır.

1. ÇALIŞMANIN TEORİSİ AÇISINDAN LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Örneklem Olan *Dânişmend-nâme* ve *Mirkâtü'l-Cihâd* Hakkındaki Çalışmalar

Paul Wittek'e göre Türklerin eski hudut ananelerini bütün Küçük Asya üzerinde genişletmek tarihî vazifelerini Dânişmendler yerine getirmiştir. O zamanlar İslâm dünyasının hemen hemen bütün Şark tarafına hükmeden Selçuk hanedanının teşebbüsleri ve diğer tarafta Fırat havalisinden eski hudut muharipliğinin meydana çıkışı, bunların bayrakları altında din için cihat eden gazilerin uzaktan yakından toplanmalarına neden olmuştur. Bunlara, akıp gelen Türk göçebe kabileleri de iltihak etmiştir. Bunların hepsinin Gazi Dânişmend'in idaresi altında birleştikleri görülür. Kendilerini, bizzat Küçük Asya mücahitlerinin kahramanı, efsanevî bir şekil alan Seyyit Battal Gazi'nin halefi olarak gösteren Dânişmendliler, Anadolu'nun, bilhassa bütün şimal ve garbının zaptında en mühim rolü oynamıştır (Wittek, 1986, s. 6-7).

Türklerin kültür ve sanat kimliklerinin birer taşıyıcısı olan destanlar bu süreçte Anadolu'da söylenmeye ve üretilmeye devam etmiştir. İslamiyet öncesi kültürel kimlik, İslamiyet ile dönüşüm geçirerek ilerlemiştir. Neredeyse Türklerin bütün tarihinde önemli bir yeri olan akıncılık fikri edebî eserlerini de derinden etkilemiştir. Bu nedenle gaza fikriyle kaleme alınan pek çok gazavatnâme bulunmaktadır. Bunlardan biri de Melik Dânişmend Ahmed Gâzi'nin Sivas, Tokat, Amasya, Çorum ve Niksar'ın fetihlerini konu alan *Dânişmend-nâme*, *Kıssa-i Melik Dânişmend*, *Kitâb-ı Melik Dânişmend* gibi isimlerle anılan eserdir (Akar, 2014, s. 17-19).

Gelibolulu Âlî, *Mirkâtü'l-Cihâd* eserinde *Dânişmend-nâme* hakkında şu bilgileri vermektedir (Akar, 1999, s. 210):

8a: *Dânişmend-nâme*'yi ilk defa Anadolu Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykavus'un emriyle H. 642'de devrin önemli yazarı Mevlânâ İbni Alâ'nın aktarılan doğru rivayetlerle kaleme alındığını söylemektedir.

7b: Tokat kalesi dizdarı Ârif Âlî, Sultan I. Murad'ın isteği ile eseri tekrar düzenlemiş mesnevi tarzında nazım bölümlerini de ekleyerek 17 meclis olarak H. 762/M. h. 760-61 / m. 1360-61 tarihinde tekrar yazmıştır.

8b: Gelibolulu Âlî Sivas defterdarlığından ayrıldığında Dânişmend Ahmed Gâzi'nin mezarı için Niksar'a gider.

91 vd: Burada Ârif Âlî'nin telifi olan *Dânişmend-nâme* nüshasını bulur ve o devirde herkesin anlayacağı bir dille yazılmasını düşünerek yeniden yazar, eserine cihadın basamakları anlamına gelen *Mirkâtü'l-Cihâd* adını koyar.

H. 760 / m. 1360 tarihinde Ârif Âlî tarafından yazılan *Dânişmend-nâme*'de başlıkları Farsça olan 17 meclis vardır. 1588'de bir saray danışmanı ve şairi olan Gelibolulu Âlî tarafından yeniden yazılan *Mirkâtü'l-cihâd*'da meclis yerine konuyu birer cümle açıklamalarıyla sunulan 117 bölümden oluşmaktadır. Gelibolulu Âlî, eserdeki üslup değişimi ile ilgili düşüncesini bu beyit aracılığıyla vermiştir:

Havāsuñ muḳtezāsınca yazam ger

'Avāmuñ ṭab 'ı olmaz sipihre perver

Gelibolulu Âlî eserin dilinin aydınlar tarafından anlaşılmasının güç olduğunu, bu nedenle üslubunda değişiklik yaptığını söylemektedir. Ona göre bu anlatım tarzında bir ışık, parıltı yoktur. Bir tarihçi olarak Gelibolulu Âlî kitaptan herkesin yararlanması amacıyla anlaşılır bir dille yazılması gerektiğini, dolayısıyla eserin unutulmasına gönlünün razı olmadığını söyler (Akar, 2014, s. 80).

Ali Akar, *Dânişmend-nâme* ve *Mirkâtü'l-Cihâd* yazmalarındaki değişimleri maddeler hâlinde açıklar:

- a. Kelime düzeyinde değişim.
- b. İfade düzeyinde değişim. Akar, burada cümleleri karşılaştırır.
- c. Sıfat düzeyinde değişim. Hükümdarın aldığı sıfatlar örnek verilerek değişim aktarılır.
- d. Söz dizimi düzeyinde değişim. Söz dizim kaynak metinde kısa, yeniden üretilen metinde uzun ve bağlama edatlı metindir.
- e. Bölgenin ağız özelliklerinin tespitine dayalı değişim.
- f. Sözlü-yazılı gelenek açısından değişim.
- g. Üslup açısından dönüşüm.
- h. *Mirkâtü'l-Cihâd*, *Dânişmend-nâmenin* birebir çevirisi değildir. Yeniden üretilmesidir.

1.2. Üslupta Söylem ve Zihniyet İncelemeleri

Çalışmanın içerik analizi, birer üslup unsuru olan söylem ve zihniyet incelemelerinin mantığına dayanmaktadır. Bu nedenle söylem incelemesinin yöntemleri ile ilgili bilgi vermek, sonrasında da söylemin bir unsuru olan edebiyatta zihniyet incelemeleri üzerinde durmak çalışmanın anlaşılabilirliği açısından faydalı olacaktır.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde (2005, s. 2062) üslup, “Anlatma, oluş, deyiş veya yapış, biçimi, tarz, bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş, özelliği, biçem, stil” ifadeleriyle açıklanmaktadır. Üslup incelemesinde söylem analizi konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile

ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir (Çelik ve Ekşi, 2013, s. 99)”. Michel Foucault'ya göre söylem, ifadelerin genel alanını ve bir dizi ifadeyi açıklayan düzenli bir eylemdir. Narman Fairdough'a göre ise söylem, metinlerde dünyanın değişik boyutlarına ilişkin temsil biçimleridir; süreçler, maddi dünyanın ilişkileri ve yapılar, düşüncelerin, duyguların, inançların zihinsel dünyasıdır. Bu açıdan metinler düşünüldüğünde her bir metin farklı söylem biçimlerine sahip olduğundan farklı söylemler, dünyaya ilişkin farklı bakış açıları sunmaktadır. O, söylemlerin dünyayı hem temsil ettiğini, hem de onların, gerçek dünyadan farklı olacak şekilde imgesel, muhtemel bir dünya resmi olduklarını söyler (Özer, 2007, s. 40- 41).

Salih Özer, *Söylem Çözümlemesi ve Rivayetlerin Anlaşılmasına Yönelik Katkıları* başlıklı makalesinde söylem incelemesinin, metinlerin ve onlara neden olan iletişim sürecinin analizine yönelik bir yöntem (Özer, 2007, s. 41) olduğundan bahseder. Çalışmamıza örneklem aldığımız *Dânişmend-nâme*'nin Osmanlı bürokrati tarafından dilinin aydınlar tarafından anlaşılmasının güç olarak algılanması ile eseri yeniden kaleme aldığını ifade etmesi iki metinde söylemin değiştiğine işaret etmektedir. Söylem incelemesinde “öncelikli amaç, metne yönelik daha derin bir anlama ve kavrama (Özer, 2007, s. 41)” imkânının sağlanmasıdır. Söylemin metne yönelik derin anlama ve kavrama özellikleri nedeniyle çalışmada her iki metinden Dânişmend Gâzi ile Artuhî'nin tanışma anları seçildi ve bu anları temsil eden diyaloglar söylem açısından incelendi. Diyaloglar, söylem incelemesinde yer alan “söylemin konuşulan şeylerin sistematik organizasyonu olması nedeniyle, söylemin niçin kimi parçalarının belirli bir zamanda, belirli bir metinde ortaya çıktıklarının irdelenmesi (Özer, 2007, s. 41) açısından ele alındı.

Edward Said ve Derida, metin üzerinde yoğunlaşır ve bizi metnin içine doğru götürür, Foucault ise metni iktidar ağının bir parçası olarak görür ve bizi dışarıya doğru götürür. Norman Fairdough ise söylem analizinin iki kutbunun olduğunu, birincisinin metinlerin detaylı analizine ağırlık veren söylem analizi; diğerinin de metnin üretildiği sosyal boyutların analizi üzerinde duran ve birincisine oranla daha geniş, açılı olan söylem analizleri olduğunu ifade eder (Özer, 2007, s. 42-43) Çalışmamızda hem yapı açısından hem de sosyal boyutları bakımından detaylı incelemesiyle söylem analizinin iki kutuplu bakış açısı yöntemi kullanılacaktır. Buna göre söylem analizinde bir metnin dahilî ve haricî ilişki ağları vardır. Dahili ilişkiler, semantik, gramatik, vokabüler ve fonolojik ilişkiler olup metnin lafzi analiziyle ilgili hususlar iken, harici ilişkiler ise, metnin sosyo-kültürel olaylarla ilişkisidir (Özer, 2007, s. 43).

Söylem incelemesi, metnin teorik arka planına göre farklı bilim dallarında kullanılmaktadır. Her bir bilim dalı kendi bakış açılarına ve bilimsel yöntemlerine dayalı olarak kendi söylem analizlerini kullanırlar ve söylem incelemesine ilişkin kendi kurallarını oluştururlar. Bu nedenle söylem incelemesini tek bir başlık altında formüle etmek ve standardizasyonunu yapmak kolay olmayacaktır (Çelik ve Ekşi, 2013, s. 99). Söylem incelemesi dilsel öğelerin basit bir incelenmesi olmayıp ifadelerin/söze dökülenlerin sözdiziminin ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektirir (Çelik ve Ekşi, 2013, s. 105).

Kıymet Düzgün Uluyol *Söylem Çözümlemesinde Bağlam* adlı çalışmasında bağlamın önemli bir terim olduğunu Van Dijk ve Gee'den aktardığı bilgi aracılığıyla şöyle açıklar:

Söylem çözümlemesinin temel kavramlarından biri bağlamdır. Hem günlük konuşmalarda hem de akademik söylemlerde, dil, söylem, eylem, zihin, bilgi, toplum gibi genel kavramları sıklıkla kullanırız fakat bunları tam anlamıyla tanımlamakta zorlanırız. ... Her şeyden önce günlük, teknik olmayan söylemde kullanıldığı sekliyle bağlam, genellikle coğrafi, tarihsel veya politik durum, çevre veya arka plan anlamına gelir. ... Bağlam, iletişimin gerçekleştiği fiziksel ortamı ve içindeki her şeyi içerir; bedenler, bakışlar, jestler ve hareketler; iletişime dâhil olanlar tarafından daha önce söylenen ve yapılanlar; iletişime katılanların sahip oldukları bilgi. İletişim ve kültür buz dağları gibidir. Sadece küçük bir ucu açıkça belirtilir. Çok büyük bir bölümü yüzeyin altında yatar, söylenmez ancak iletişimin gerçekleştiği bağlamdan bilindiği veya çıkarılabileceği varsayılır (Uluyol, 2025, s. 117-118). Çalışmada Dânişmend Gâzi'nin Artuhı ile dövüşmesi ve dövüşme sonrasındaki diyalogunda sunulan vücut hareketleri vb. bilgiler bağlam açısından ele alındı. Her metin dönemini temsil ettiği algısıyla değerlendirildi. Bu açıdan dönemini temsil eden edebî metinlerde zihniyetten de bahsetmek çalışmanın anlaşılabilirliği açısından önemlidir.

Türk edebiyatında teorik zihniyet incelemelerini Şerif Aktaş'ın başlattığı söylenilebilir. Bu açıdan Aktaş'ın *Şiir Tahlili Teori ve Uygulama* kitabı ufuk açıcı olmuştur. Aktaş'a göre zihniyet, "metnin yazıldığı veya söylendiği anda mevcut ve hâkim olan güçlerin birlikte oluşturduğu, ama bunların hepsinden farklı bir zevk anlayışıdır" ve "hiçbir tarih, sosyoloji, psikoloji ve benzeri kitap ve çalışmanın, eserde ve metinde olduğu gibi zihniyeti doğrudan ortaya koyamayacağını" söyler (Aktaş, 2009, s. 29). Zihniyetin kavram alanlarında ahlak anlayışı, yaşam tarzı, insanın hareket ve davranışına yön veren kural ve kaideler, değer hükümleri, dünya görüşü, tefekkür, kültür, medeniyet, ideoloji, din, ekonomi ve sosyal-siyasal şartları bulunmaktadır (Dalyan, 2016, 328).

Zihniyetle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri *Kasidelerde Zihniyet Değişimi*'dir. Çalışmada zihniyet inceleme yöntemi ile, belli bir niyetle yazılan kasideler aracılığıyla yüzyılların zihniyetine ve bu yüzyıllar içindeki zihniyet/zihniyetlerin değişimine ulaşılmıştır (Dalyan, 2015, s. VI).

Çalışmada Şerif Aktaş'ın *yapı, tema ve anlatım* merkezli metin inceleme modeli de dikkate alındı ve çalışmanın *içerik analizine* dayalı bölümündeki anlam halkaları bu metoda göre şekillendi. Aktaş, metni vücuda getiren anlam birliklerini dikkate alarak olay örgüsünü belirlemektedir, olay örgüsündeki zihniyet işlevleriyle şahıslar, mekân ve zaman üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın içerik analizi bölümünde olay örgüsünü ortaya koyan temalardan oluşan anlam halkaları tespit edildi ve bütün bu unsurların bütünü dikkate alınarak metinlerdeki söylem gözler önüne serilmeye çalışıldı.

Bu bağlamda çalışmada, *Dânişmend-nâme*'nin iki yüzyıl ara ile genişletilen kelime kadrosuna örneklem olarak *Dânişmend-nâme*'nin 15 satırlık yapraklarından 14a, 14b ve 15a'nın ilk satırı ile buna karşılık gelen *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın 21 satırlık 27a (15. satır ve sonrası), 27b ve 28a'dan da 14. satıra kadar aktarılan Dânişmend Gâzi'nin Artuhı'yı Müslümanlığa sevk ettiği olay metin kahramanları ile ilgili geniş bilginin verilmesi nedeniyle örneklem olarak seçildi. Bu makalede Türklerin Anadolu'ya yayılmasını ve İslamiyet'e geçiş sürecinde iki gencin tanışmasını anlatan bir metnin iki farklı yüzyılda iki farklı algılayış biçimlerinin temsili olarak sunuldu. Çalışmada söylem ve zihniyet

incelemesi yapabilmek amacıyla iki metinde anlam birliği uyuşmaları sağlandı. Bu işlem için kaynak metin olan *Dânişmend-nâme*'deki temaya dayalı yargı bildiren ifadelerin yeniden üretilen *Mirkâtü'l-Cihâd*'daki karşılıklarının bulunması şeklinde bir yöntem izlendi. İki metindeki anlam uyuşmaları aracılığıyla olay halkaları belirlendi. Olaylar kaynak metni dikkate alarak 13 anlam halkaları şeklinde ayrıldı. Her anlam halkasında kelimeler ses ve anlam açısından değerlendirildi. Anlam halkalarının cümle yapıları, ifade biçimleri ve yazarların kurguları belirlendi. Her halkada tespit edilen olaylara dayalı yazarların yaklaşımları kültür değişimi açısından yorumlandı.

2. İKİ METİNDE ZİHNİYET VE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Metinlerarası üslup ve kültür değişiminin hangi boyutta olduğu, 14. yüzyıl metni *Dânişmend-nâme* ve 16. yüzyıl metni olan *Mirkâtü'l-Cihâd*'ı anlam bağlantılarıyla kurulan ek, sözcük, cümle ve anlam bakımından karşılaştırılmasıyla belirlenebilmektedir. Bu bölümde kaynak metindeki anlam birliği olan cümlelere dayalı detaylı bir analiz yapılacaktır. Her bir anlam halkası bir temayı bildiren ifadeler ya da cümlelerden oluşacaktır. Kaynak metnin karşılığında yeniden üretilen metindeki anlam birliği olarak sunulan halkalar bazen bir cümle bazen de bir cümlelerin yarısından oluşacaktır. Anlam halkaların birleşmesi metni oluşturacaktır. Bu bağlamda tablo başlıkları ilgili halkanın konusunu vermektedir.

2.1. Birinci Anlam Halkası

Tablo 1. Melik Gâzi'nin Artuhı'yı Müslüman olmaya davet etmesi.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>melik eytdi gel müslimân ol seni âzâd ideyüm didi</i>	<i>melik-i pür-kerem ol âhuñ sebebin su'âl eyledi ve eger müselmân olursañ vallahi seni âzâd ideyin diyü söyledi</i>

Dânişmend-nâme ve *Mirkâtü'l-Cihâd*'da ifadeler karşılaştırıldığında: “melik / melik, eytdi / su'âl eyledi, müslimân / müselmân, ol / olursañ, seni / seni, âzâd / âzâd, ideyüm / ideyin, didi / söyledi” şeklinde birbirinin yerine kullanılan yapılar tespit edilebilir. *Mirkâtü'l-Cihâd*'ta kaynak metnin ifadelerine “pür-kerem, ol, âhuñ, sebebin, ve, eger, vallahi, diyü” kelimelerinin eklenmesiyle ifadenin zenginleştirildiği anlaşılr. *Dânişmend-nâme*'deki yabancı dil kökenli kelimeler (melik, müslimân, âzâd) *Mirkâtü'l-Cihâd*'da kullanımını korunurken, Türkçe kökenli kelimelerin kullanımlarında farklılıklar görülür. Örneğin, “ol” fiili, “imek” yardımcı fiili ve *seni* işaret zamiri iki yüzyıl sonra tekrar yazılan metinde bulunur. Ne var ki bu koruma durumu arkaik kelime olan “eytmek” ile “dimek” yardımcı eylemlerinde söz konusu olmaz. Tahminimize göre Gelibolulu Âlî bu kelimeleri çağdaşları tarafından tercih edilmeyen, eski ifade biçimleri olarak bulur ve “eytdi” şeklinde kısaca kurulan yapı yerine Arapça kökenli “su'âl eyledi” ifade şeklini tercih eder. Benzer bir yaklaşım “dimek” fiilinde de söz konusudur. Ancak burada köken olarak benzer anlama sahip olan iki kelime bulunmaktadır. İki kelime arasındaki fark, “dimek” fiili ile “söylemek” fiilinin kullanım sahasına dayanır. “Dimek” fiilinin daha çok

halk arasında tercih edildiği, “söylemek” fiilinin ise seviye olarak üst bir zümreye hitap ettiği söylenebilir.

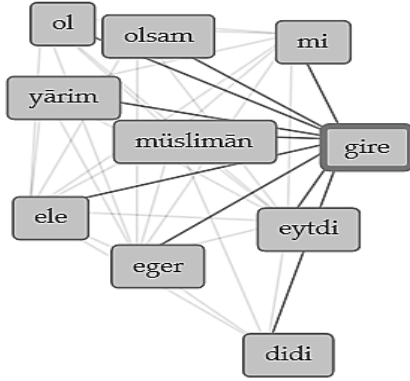
“Melik eytdi” iki kelimelik ifadenin Gelibolulu Âlî’nin kaleminde “melik-i pür-kerem ol âhuñ sebebin su‘âl eyledi” şeklinde bir anlatıma dönüştüğü görülür. Gelibolulu Âlî, “melik” kelimesini sade bularak “pür-kerem” sıfatıyla süsler. *Mirkâtü'l-Cihâd*’da geçen “ol âhuñ sebebin” kelimeleri, bu kelimelerden önceki anlam halkasında Artuhî’nin bir ah çektiğini anlıyoruz. Gelibolulu Âlî’nin bu cümlesi ile önceki cümle arasında daha sıkı bir anlam birliği içinde olduğu ve cümlelerinin zincir hâlinde devam ettiği söylenebilir. Ayrıca cümlelerine eklediği “eğer” ve “vallahi” gibi pekiştirici ifadelerle okuyucuyu ya da dinleyiciyi ikna etmeyi amaçladığı ve metne canlılık katmaya çalıştığı sonucuna ulaşılabilir. Kaynak metindeki “‘seni âzâd ideyüm!’ didi” ifadesine baktığımızda anlatıcı şahit olduğu olayı bir teferruata girmeden dolaysız bir biçimde aktarır, ancak Gelibolulu Âlî bu cümleyi de dolaylı bir anlatımla “‘vallahi seni âzâd ideyin’ diyü söyledi” şeklinde ifade eder. Buradaki “diyü” cümleye dolaylı anlatım katan bir unsur olur. Yine *Dânişmend-nâme*’nin halkın emir cümlelerine dayalı kısa ve net konuşma şekli olan “gel müslimân ol!” ifadesi Gelibolulu Âlî’de geniş zamanın şartı ile yumuşatılmış ve “eger müslemân olursañ ...” ifadesiyle şartlı bileşik cümleyle sunulan bir seçenek özelliğine dönüştürülmüştür.

2.1. İkinci Anlam Halkası

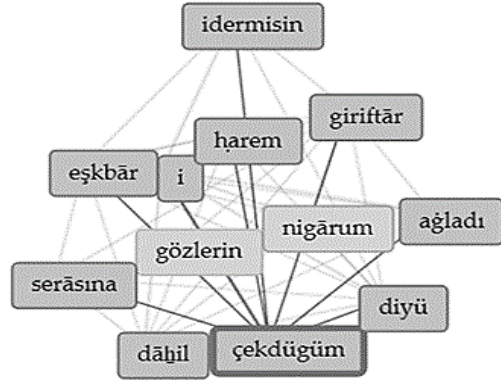
Tablo 2. Artuhî’nin sorusu.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>ol yigit eytdi eger müslimân olsam yârim ele gire mi didi</i>	<i>merd-i giriftâr iki gözlerin eşk-bâr idüp müslemân olursam beni yârime vâşıl ve hasretin çekdüğüm niğârum harem-i serâsına dâhil ider misin diyü ağladı</i>

Dânişmend-nâme’de halkın günlük hayatta olayların özetini aktardığı “dedim-dedi” anlatım biçimi bu anlam halkasında da devam eder ve yine *Dânişmend-nâme*’de “eytmek” gibi arkaik kelimeler de varlığını korur.

Şekil 1: DN² kelime ağı haritası

Şekil 2: MC kelime ağı haritası

Yukarıdaki şekiller dikkate alındığında Şekil 1’de göre *Dânişmend-nâme*’nin ikinci anlam halkasının kelime ilişkilerinde ağı “kişinin müsliman olma durumunu” işaret eden kelimelerle kurulduğu anlaşılırken, Şekil 2’ye göre halkaya “ağlama durumu” ve “bir nigarın içinde bulunduğu harem geleneği”nin varlığını gösteren kelimelerin baskın olduğu söylenebilir.

Gelibolulu Âlî, anlatım biçimine canlı görüntüler ekler. Bunu *Dânişmend-nâme*’de yiğit olarak nitelenen kişinin durumunun ifade edilmesiyle başlar. Bu cümle soru ya da cevap cümlesine geçişi sağlayan durum cümlesidir. Gelibolulu Âlî, Türkçe kökenli “yiğit” kelimesi yerine Farsça “merd” kelimesini tercih ederek metinde yabancı kökenli kelimelerin sayısını arttırmakta ilk adımını atar. Mert olan bu kişi Melik Gâzi’nin esiri olduğu için Farsça esir anlamına gelen “giriştâr” kelimesini de mert kelimesini niteleyen sıfat olarak ekler. Gelibolulu Âlî’nin anlatımına göre esir olan merd, gözlerinden akan yaşlarla konuşmaya başlar. *Dânişmend-nâme*’deki “müslimân olsam yârim ele gire mi” sorusu “müselmân olursam beni yârime vâsıl ve hasretin çekdiğüm nigârum harem-i serâsına dâhil ider misin” ifadesine dönüşür. *Dânişmend-nâme*’deki amaç Artuhî’nin yârine kavuşup kavuşamayacağını sorgulamasıdır, ancak Gelibolulu Âlî, esir olan gencin gözyaşları içinde sevdiğine duyduğu hasretin hissedilmesini sağlayarak bu soruyu dramatize etmeyi daha cazip bulur. Bunu yine yabancı kökenli kelimeleri tercih ederek ifadeye etkileycilik katmasıyla sağlar. Artık sevgili, vasıl ve hasret çekilen nigâra dönüşür. *Dânişmend-nâme*’de kavuşmak anlamındaki “yârim ele gire mi?” sade ve anlaşılır ifade, Arap yaşam biçiminin derinden etkilediği 16. yüzyılda “beni yârime vâsıl ve hasretin çekdiğüm nigârum harem-i serâsına dâhil ider misin” sorusu ile harem zihniyetine bırakır. *Dânişmend-nâme*’deki “dedim-dedi” anlatım biçimi dolaysızken *Mirkâtü’l-Cihâd*’da “diyü” kelimesi ile bu ifade dolaylı hale dönüşür. Diğer bir ifadeyle, *Dânişmend-nâme*’deki “dedim-dedi” anlatım biçimi Gelibolulu Âlî’de “diye söyledi/ağladı/...” şekline dönüştüğü sonucuna ulaşılır.

² Bundan sonra zaman zaman *Dânişmend-nâme* DN, *Mirkâtü’l-Cihâd* da MC olarak kısaltılacaktır.

2.3. Üçüncü Anlam Halkası

Tablo 3. Diyalog.

Dânişmend-nâme	Mirkatü'l-Cihâd
<i>melik dânişmend eytdi yârûñ kimdür ol yigit eytdi benüm sergüzeştüm çokdur didi melik eytdi gel müslimân ol her ne işüñ varısa allahu 'ta'âlâ 'inâyetinde bitüreyim didi</i>	<i>âteş-i 'ışk server-i nâmdâra te'sîr idüp cigerin tağladı 'âkıbet yârûñ kimüñ nesidür ve şimdi-ki-ğâlde kandadır diyü şordı vâkıf olduğı gibi şahş-ı mezbûra şefkati ve cemâline bakup merhameti muğarrer olmağıla yârine vâsıl itmege müte 'ahhid oldı</i>

Dânişmend-nâme'de halkın kısa, net ve sade konuşma tarzını temsil eden “melik dânişmend eytdi yârûñ kimdür” soru cümlesi, Gelibolulu Âlî'nin saraya mensup üst dilinde yeniden yorumlanır. Gelibolulu Âlî, öncelikle yargı bildiren soru ve cevap cümlelerini birbirine bağlarken durumu tasvir eden ifadeler ekler. Yukarıdaki karşılaştırmalı anlam birliklerine bakıldığında bu ifade biçimleri rahat bir şekilde gözlemlenebilir. Böylece Gelibolulu Âlî, “melik dânişmend eytdi yârûñ kimdür” soru cümlesinin öncesine ve sonrasına durum tasvirine dayanan bağlayıcı ifadeleri yerleştirdiği anlaşılır.

Şekil 3: DN kelime sıklık haritası.

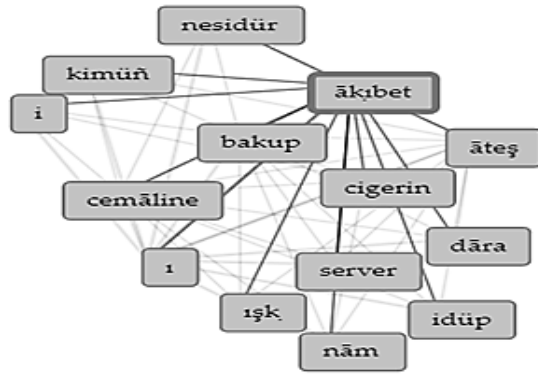

Şekil 4: DN kelime ağ haritası.

Şekil 3'te *Dânişmend-nâme*'nin dedim-dedi anlatma biçimi metnin Üçüncü Anlam Halkasına yine hâkim olduğunu göstermektedir. Şekil 3'ün açıklanması aslında Şekil 4 olur. Buna göre “melik” kelimesi halkada neredeyse bütün kelimelerle ilişki kurar, “melik” metindeki kelimelerle ağını “didi” ve arkaik bir kelime olan “eytti” ile oluşturur.

Bir önceki anlam halkasında Artuhî'nin Müslüman olunca sevgilisine kavuşup kavuşmayacağına dayanan üzgün ve endişeli durumu Gelibolulu Âlî tarafından ağlayan bir gencin tasvirine dönüştüğü görülmüştü. Bu anlam halkasında bahsedilen durumun Melik Dânişmend üzerindeki etkisi gözler önüne serilir. Tasvire göre, Dânişmend Gâzi

Artuhı'nın hüznü aşk hikâyesinden çok etkilenir ve yazar bu durumu, “âteş-i ‘ışk server-i nâmdâra te‘şîr idüp cigerin tağladı” şeklinde ifade eder. Sonra kaynak metindeki diğer soru cümlelerinde olduğu gibi sade ve teferruatsız “melik dânişmend eytdi yârûn kimdür” cümlesi gelir. Yine tasvir cümlesini bu soru cümlesine bağlayan “son, ulaşılan nokta” anlamında Arapça kökenli “âkıbet” kelimesi olur. Soru bildiren anlam halkasındaki “eytmek” kelimesi Gelibolulu Âlî tarafından arkaik bulunarak yine “diyü söyledi” ifadesine dönüşür. “Yârûn” ifadesi aktarılan metinde kendini korurken “kimdür” ifadesi aktarılan metinde “kimûn nesidür ve şimdi-ki-hâlde kâdadur” gibi uzun bir soru sarmalı şeklini alır.

Şekil 5: MC kelime ağ haritası

Dânişmend-nâme'de üçüncü anlam halkasının diyalogdan oluştuğunu gösteren Şekil 3 ve Şekil 4'ün tersine sonuca ulaşan ve “durumu” izah eden bir anlatımın söz konusu olduğu Şekil 5'te rahatlıkla görülmektedir. Şekil 5'e göre *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın 3. halkasının kelime ağ haritasının merkezi “âkıbet” kelimesidir. “Âkıbet” kelimesinin ilişki kurduğu üçüncü anlam halkasının kurgusunu oluşturan temel kelimeler “ışk”, “kimûn”, “nesidür”, “âteş” vb. olduğu anlaşılr.

Görüldüğü gibi Gelibolulu Âlî, soruyu Artuhı'nın yârinin soyunun nereden geldiğini, bu soya ait olan kızın şimdi nasıl bir durumda olduğunu irdeleyen bir ifade biçimine dönüştürür. Ancak buradaki soru kaynak metinde de Artuhı tarafından cevaplanmamaktadır. Artuhı sergüzeştinin çok olduğunu belirtirken Melik Dânişmend de onu yine Müslüman olmaya davet etmektedir. Dolayısıyla kaynak metindeki kurgu yapay bir görüntüye sahiptir. Gelibolulu Âlî bu cümleleri gereksiz görür ve o “yârûn kimdür” sorusuna dayanan iki sevgilinin kavuşamama durumunun tesirini anlatmaya ve hikâyenin ilerleyen bölümleri ile bağlantı kurmaya devam eder. Burada Gelibolulu Âlî, Melik Dânişmend'in artık Artuhı'nın durumuna vakıf olduğunu ve bahsedilen şahsın yüzünün güzelliğine/temizliğine şefkat göstererek onu yârine kavuşturma görevini üstlenme kararını aldığını söyleyerek hikâyedeki olaylar arasında bağlantı kurar.

2.4. Dördüncü Anlam Halkası

Tablo 4. Şehadet getirmek.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>derhâl barmak götürüp imāna geldi melik anuñ gögsi üstinden indi</i>	<i>hem-ān-dem 'āşık-ı mezbūr dahı pehlevān-ı 'ālem telkīni ile şehādet kelimesin edā eyledi melik-i kām-kār dahı üstinden kal-kup mezbūri āzād u rehā eyledi</i>

Kaynak metindeki Farsça kökenli zaman bildiren “derhâl” kelimesinin yeniden üretilen metinde Arapça ve Farsçadan teşekkül etmiş bir ifade olan “hem-ān-dem”in aldığı anlaşılır. Kaynak metinde bağlayıcı unsurdan biri derhâl kelimesidir. Yeniden üretilen metinde bu unsur derhâl kelimesinin karşılığı olan “hem-ān-dem” ifadesiyle karşılık bulur.

Moira Chimombo'ya göre “söylem, iletişim ediminde ortaya çıkan bir süreç olduğu için bu edimin kendisi bir metin biçimini almaktadır. Bizler metni genel olarak bir sayfaya yazılı kelimelerden oluşan bir şey olarak düşünürüz; fakat aslında bir metin, işaret dili veya konuşulan sözcüklerden oluşabileceği gibi, sesler, jestler veya suskunluklar gibi sembollerden de oluşabilir (Özer, 2007, s. 41).” Bu bağlamda her iki metne baktığımızda Artuhı'nın kaynak metinde şehadet parmağını yukarı kaldırarak Müslümanlığa geçiş anlamına gelen “Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resulü” sözlerini ifade etmesi “derhâl barmak götürüp imāna geldi” şeklinde aktarılmasıyla anlatıldığı görülür. Kaynak metnin halkın kullandığı sade, net ve karşısındaki kişinin söylenenleri bildiğini varsayarak ve dinleyeni düşünmeye itmeyen, anlaşılması kolay bir biçimde oluşturduğu “barmak götürmek (getirmek)” vücut dili ifadesini Gelibolulu Âlî, “‘āşık-ı mezbūr dahı pehlevān-ı 'ālem telkīni ile şehādet kelimesin edā eyledi” şeklinde bir üst dile dönüştürür. “barmak götürüp imāna geldi” anlam halkasının ¾'ü Türkçe iken yeniden üretilmiş metindeki “‘āşık-ı mezbūr dahı pehlevān-ı 'ālem telkīni ile şehādet² kelimesin edā eyledi” anlam halkasının 9/11'inin yabancı kökenli kelimeler olması ile kaynak metin ile yeniden yazılan metnin birbirinin tam tersi olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynak metinde dövüşen iki gençten Melik Dânişmend galip gelmiş ve bu durum “melik anuñ gögsi üstinden indi” ifadesi ile dile getirilmiştir. Burada tasvir edilenle, Artuhı'nın teslim olması ile üstünde bulunan Melik Dânişmend'in dönüş sonrasında sadece Artuhı'nın üstünden yana doğru yer değiştirmesi akla gelmektedir. Dolayısıyla kaynak metinde gerçekçi bir ifadeyle Melik Dânişmend'in yorgunluğu da gözler önüne serilir. Oysa Gelibolulu Âlî'de Melik Dânişmend daha dinç ve çevik bir şekilde tasvir edilir. Melik Dânişmend, Gelibolulu Âlî'nin metninde ayağa kalkar ve sonra Artuhı'yı azat ederek kurtulmasını sağlar.

2.5. Beşinci Anlam Halkası

Tablo 5. Artuhı'nın kendisini tanıtması.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>ve eytdi kim senüñ aduñ nedür ve yârüñ kimdür ol yigit eytdi benüm adum artuhıdur ve babam göçgünci tağ halkındandır on iki biñ er anuñ hükminde idi</i>	<i>artuhı-ı nâ-kâm hasb ü nesebini hikâyet ve keyfiyyet-i velâdetini ser-be-ser rivâyet ve kıssa-ı 'ışkıñı beyân yâd-ı râyet kılduğı mağaldur felâ-cerem ol dilr-i muhterem serencâmından bu tarîkile haber virdi ahvâl-ı perişânını bu vechile silk-i nizâma getürdi ki sâbıka babam göçgünçi tâyîfesine tâbî' il tekin nâm kabîleden</i>

Dördüncü anlam halkasını özetlersek iki yiğidin hakkıyla dövüştüğünü, mağlup olanın galip olana tabi olduğunu görürüz. Dövüşün bitmesiyle artık iki yiğidin birbirini tanıtmaya faslı başlar. Bu noktadan sonra *Dânişmend-nâme*'de halk diliyle ifade edilen “senin adın nedir? / Benim adımdır.” tanışma faslı gelir ve bu, “eytdi kim senüñ aduñ nedür ve yârüñ kimdür ol yigit eytdi benüm adum artuhıdur” şeklinde diyalog ile kısa ve öz bir biçimde gerçekleşir ve biter. Bu ifade, üst bir dile sahip olan *Mirkâtü'l-Cihâd*'ta her şeyi bilen gören Tanrı bakış açısına sahip anlatıcı tarafından 3. tekil şahıs ağzından anlatımını bulur. İki metindeki ifade şekillerinde ortak olan tek kelime Artuhı'dır. *Dânişmend-nâme*'nin basit tanıtmaya cümleleri Gelibolulu Âlî'yi tatmin etmez.

Gelibolulu Âlî'nin 16. yüzyıl saray ve yüksek zümre yaşam biçimi nedeniyle Artuhı, metinde doğumunu, sevdiği kişiyi, soyunu, nesebini anlatır. Artuhı ile *Dânişmend Gâzi* arasındaki sohbet “hikâyet, rivayet ve kıssa” kelimeleri ile özetlenir. Ardından kaynak metnin Artuhı'nın geçmişini anlattığı bölüm gelecektir. Gelibolulu Âlî, hikâyeye doğrudan girmez. Bağlayıcı bir cümle (“felâ-cerem ...”) ile okuyucuyu ya da dinleyiciyi Artuhı'nın anlatacağı hikâyeye hazırlar. Kaynak metne göre Artuhı kendini göçgünçi (göçebe) bir dağ halkından biri olarak tanıtır. “babam göçgünçi tağ halkındandır.” ifade biçimi yeniden yazılan metinde “babam göçgünçi tayîfesine tâbî' il tekin nâm kabîleden(idi)” şeklinde farklı ayrıntıların da bulunduğu anlam halkasına dönüşür. Yazarın Artuhı'nın İl Tekin kabilesinden olduğuyla ilgili bilgiyi nereden bulup metnine eklediği bilinmemektedir. Metnin hikâye edildiği yer bilindiği gibi Sivas ve civarıdır. Gelibolulu Âlî'nin de bu metni yeniden yazma eylemini Sivas ve Niksar'da (Akar, 2014, s. 18) gerçekleştirdiğini düşündüğümüzde orada yaşayan halkın sözlü edebiyatından bu bilginin Gelibolulu Âlî aracılığıyla nesre dönüşmüş olabileceği, böylece bu eserin Sivas ve civarında bir destan olarak hâlâ sözlü kültür ortamında anlatıldığı ve yaşatıldığı varsayımını akla getirmektedir. Diğer taraftan da Gelibolulu Âlî'nin, bugün elimizde olan kaynak metin olma hüviyetini taşıyan *Dânişmend-nâme* nüshasından farklı bir yazmasına sahip olabileceği ihtimali de bulunmaktadır.

Gelibolulu Âlî'nin metninde, kaynak metinde yer alan “on iki biñ er anuñ hükminde idi” cümlesinin de bulunmadığı görülmektedir. Bu cümlelerin *Mirkâtü'l-Cihâd*'da bulunmayışının yine iki nedeni olabilir. Birincisi metinde ifade edilen İl Tekin Kabilesinin adının yer aldığı gibi, Gelibolulu Âlî'nin kaynağının elimizdeki *Dânişmend-nâme* yazmasından farklı olabilme ihtimalidir. İkincisi ise Gelibolulu Âlî'nin bu bilgiyi gereksiz görmüş olmasıdır. Ancak metinde önemli bir bilgi değeri taşıyan bu ayrıntıyı yeniden yarattığı metinde vermemesi pek olası gözükmemektedir. Gelibolulu Âlî'nin buradaki satırları yazarken farklı bir kaynaktan yararlandığı daha muhtemel görülmektedir. “on iki biñ er anuñ hükminde idi” cümlesinin yeniden yaratılan metinde bulunmaması ve Artuhî'nin babasının İl Tekin adlı kabileden olduğuna dair bilginin fazladan yer alması birlikteliği bu ihtimali desteklemektedir. Gelibolulu Âlî bütün bunları kaleme alırken, diğer taraftan nesir ifade biçiminde âlî üslupta bir ritim yakalama çabası içinde olduğu da gözlemlenir.

2.6. Altıncı Anlam Halkası

Tablo 6. Artuhî'nin babasını anlatması.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>kırk 'avratı var idi hîç oğlu ve kızı olmazdı gündüz ağlayup hakk ta 'âlâ'dan 'ayâl isterdi</i>	<i>bir şahş-ı cimâ'-ı şehvânî ve kırk 'avratıla izdivâc aña muhteżâ-yı nefsânî iken yine bir ferzende muhtâc olup kalmışdı bâğ u râğ-ı zindegâniden serv-i revân gibi berhurdâr olmamışdı</i>

Kaynak metindeki “kırk 'avratı var idi hîç oğlu ve kızı olmazdı” ifadesi *Mirkâtü'l-Cihâd*'da “kırk 'avratıla izdivâc aña muhteżâ-yı nefsanî iken yine bir ferzende muhtâc olup kalmışdı” şeklini alır. Kaynak metnin kısa, yalın ve amacına odaklanmış bu cümle yapısı Gelibolulu Âlî'nin yüksek üslubunda zarf fiillerle, bağlaçlarla giriftleşen bir yapı ile karşılaşılır. Oysa, kaynak metinde giriş özelliği taşıyan herhangi bir bağlayıcı yapıyı bünyesinde bulundurmaz. Gelibolulu Âlî'nin yüksek üslubunda bu ifade biçimi amaç olmadığından bu anlam halkasından önce giriş niteliği taşıyan tasvire dayalı bir cümlelerin yer aldığı görülür. Amaç okuyucuda heyecanı arttırmak ve kırk kadına sahip olma fikrinin şehvetini hissettirebilmektir. Gelibolulu Âlî bu tasvire dayalı bağlaç ifadelerinde Artuhî'nin babasını sahip olduğu eş sayısı nedeniyle (bir şahş-ı cimâ'-ı şehvânî) şehvete düşkün bir şahıs olarak tanımlar. Böylece bu tanımlama ile okuyucuda kırk kadının eşi olan bir erkeğin durumu hayal ettirilir. Sonrasında kırk kadına sahip olan bir erkeğin bir erkek çocuğuna sahip olamamasına dayanan duygusal tezatlıkla kurulan yargı cümleleri gelir. Böylece yazar okuyucudaki duygusal dalgalanmayı düşürmez. Yazara göre Artuhî'nin babası bu bahtsız durumundan dolayı hayat bağından ve bahçesinden, yürüyen bir servi gibi nasiplenememiştir: “bâğ u râğ-ı zindegâniden serv-i revân gibi berhurdâr olmamışdı”.

Aynı anlam halkası kaynak metinde “gündüz ağlayup hakk ta ‘âlâ’dan ‘ayâl isterdi” şeklinde ifade edilir. Buradaki anlatım gerçekçidir. Artuhı’nın babası kırk kadının eşi olduğundan gündüzleri evlat sahibi olmak için Tanrı’ya yakarır ve ağlar. Dolayısıyla kaynak metinde Artuhı’nın babası daha gerçekçi, Gelibolulu Âlî’nin metnine göre de daha aciz bir insan olarak tasvir edilir. İki metin bu anlam halkası üzerinden karşılaştırıldığında kaynak metnin Artuhı’nın babasını ağlayan, Tanrı’ya yakaran duygusal yönü ön planda bir halk kişisi olarak sunar. Gelibolulu Âlî’nin Artuhı’nın babasını kaynak metne göre duygusuzlaştırarak Artuhı’nın babasının şehvani yönünü vurguladığı sonucuna ulaşılır. Sonuç olarak 16. yüzyılda değişen ve daha ataerkil bir yapıya bürünen bir erkekle ve bu erkeği yaratan düşünce sistemiyle karşılarız.

2.7. Yedinci Anlam Halkası

Tablo 7. Kayser’in Malatya’ya saldırması.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>ol zamân ki baṭṭâl gâzî rahmetu’llâhi’leyhi hindustana gitmiş idi kayser mel’un çeri çeküp malaṭıyyeyi urur</i>	<i>ve muḳaddemâ leyşü’l-meḡazi seyyid baṭṭâl gâzi vilâyet-i hindistana gitdükde ki kayser-i ḍalâlet-siyer leşker-i bî-mer çeküp malaṭıyyayı ḡâret ve ḥalkını ḥasârete cesâret itmîşidi</i>

İki metin bu anlam halkası üzerinden karşılaştırıldığında, kaynak metin olan Dânişmend Gâzi yazmasında aktarılan Battal Gâzi’nin Hindistan’a gitmesiyle Kayser’in bunu fırsat bilip Malatya’ya saldırmasına dayanan ifade, yeniden üretilen metnin uzun soluklu cümle yapısı nedeniyle ki’li bileşik cümlelerle giriftleştigi görülür. Kaynak metnin halkın söyleyiş biçimine dâhil edilen kelime kadrosu yeniden üretilen metnin üst zümre dilinde yerini yoğun sıfatlara bırakır. Ayrıca burada tercih edilen kelimelerin yeniden üretilen metnin genelinde olduğu gibi Farsça ya da Arapça kelimelerin de eklendiği anlaşılır.

Kaynak metinde aktarılan olayın geçmişte olması ve olay kahramanının vefat etmesi nedeniyle İslâmî metinlerin genel özelliklerinden olan ölen kişilerin “rahmetu’llâhi’aleyhi” ifadesiyle belirtilmesi yer almaktadır. Yeniden üretilen metinde ise bu bilginin verilmesine gerek duyulmamıştır. Bunun nedeni aktarılan hikâyeye yazarın bir meddah gibi metnin arasına girip kişisel yorumun eklenmesinin istenmemesi olabilir. Diğer taraftan kaynak metinde aktarılan olayın kahramanının vefat ettiği bilgisinin dışında herhangi bir bilgi ya da övgü ifadesi yer almamaktadır. Böylece daha gerçekçi bir anlatım oluşmaktadır, ancak yeniden üretilen metinde bahsedilen kahramanın bir savaş aslanı olduğu, Hz. Muhammed’in oğullarının soyundan geldiğini simgeleyen “seyyid” olarak nitelendiği vurgulanır. Böylece yeniden üretilen metinde bahsi geçen kahraman olağanüstü bir şahsiyete bürünür ve masalsılaşır.

Her iki metnin gerçekçi/olağanüstü çizilen kişi tasvirini düşman tiplerinde de görürüz. Kaynak metinde düşman tip, Kayser’dir ve bu tip hakkında metinde hiçbir bilgi ya da

sıfatların bulunmadığı, böylece daha gerçekçi bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan aynı tip, yeniden üretilen metinde dalalet yolunda olan bir kişi olarak sunulur. Düşmanın askerleri de yine kaynak metnin halk konuşma şeklinin doğallığıyla lanet olası (mel'ün çeri) bir grup insan olur. Kaynak metinde olayın dramatik yönü daha önemlidir, ancak yeniden üretilen metinde olayın dramatik yönü değil olağanüstü oluşu ön plandadır. Böylece kaynak metinde duygusal bir durumla ifade edilen düşman askerlerinin tasviri yeniden üretilen metinde olağanüstüleşir ve sayısız askerî birlik olarak vurgulanır. Kaynak metinde düşman askerinin Malatya'ya saldırmasını ifade eden “malatıyyeyi urur” ibaresi yeniden üretilen metinde, metin genelinde mübalağaya dayalı olağanüstü durumun ifade edilme şekline uygun bir biçimde sayısız düşman askerinin Malatya'yı yağmalaması ve halkına ziyan verme cesaretiyle saldırmasına dönüşür. Böylece yeniden üretilen metinde saldırı olayı ayrıntılarıyla aktarılır.

2.8. Sekizinci Anlam Halkası

Tablo 8. Artuhı'nın annesinin babası olan ‘Abdurrahmân H̱wārezmî isimli kişinin anlatılması.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>malatıyye de bir kişi var ımış adına 'abdurrahmân-ı ẖwārezmî dirler imiş 'âlim ü fâzıl kişi imiş kâfirler anuñ ehl-i 'ayâlların getirürler çün kayşer eşirleri bahş eyler anuñ bir kızıyla anasın atama bağışlar</i>	<i>içlerinde 'abdurrahmân ẖwārezmî nām feylesof-ı enām ve mevşûf-ı 'ulemâ-yı â'lâm olan fâzıluñ ol maḥalda ehl ü 'iyâlin eşirlikile melâmet ve ḥâkime nām bir kıızı ile ḥatunını benüm pederüm hişşesine virüp ri'âyet itmiş idi</i>

Tablo 8'de görüldüğü gibi kaynak metin olan *Dânişmend-nâme*'de bulunan kısa, sade ve amacına odaklanmış net bir yapıya sahip olan bu anlam halkası, yeniden üretilen *Mirkâtü'l-Cihâd*'ta uzun, ağıdalı, yabancı unsurlara dayalı kelime ve gramerin bolca kullanıldığı bir anlam halkasına dönüştüğü anlaşılr.

Kaynak metinde ilk olarak hikâyenin nerede gerçekleştiği belirtilir. Burası Malatya'dır. Sonra anlatılmak istenen kahramana geçilir. Kahramanın adı ‘Abdurrahmân-ı H̱wārezmî'dir. Kaynak metne göre bu kişi âlim ve fazıl biridir. Kayser onun bakmakla sorumlu olduğu kişileri gayrimüslimlere bağışlar ve bahsi geçen kahramanın annesini ve kızını Atuhı'nın babasına verir. İşte bütün bu olaylar yeniden üretilen metinde tek bir cümle içinde aktarılır. Kaynak metnin “malatıyye de bir kişi var ımış / adına 'abdurrahmân-ı ẖwārezmî dirler imiş / 'âlim ü fâzıl kişi imiş” üç kısa cümlesi, yeniden üretilen eserde yargı bildiren bir ifade öznesi (içlerinde 'abdurrahmân ẖwārezmî nām feylesof-ı enām ve mevşûf-ı 'ulemâ-yı â'lâm olan fâzıluñ) olur.

Yeniden üretilen metnin Müslüman olmayan toplumun esirlerinin dağıtılması ile ilgili bilginin aktarılması *Mirkâtü'l-Cihâd*'ta önemsiz bir bilgi olarak görülürken bahsi geçen esirlerin isimlerinin verilmesinin daha önemli bir bilgi olarak algılandığı anlaşılr. Bu bilgiye göre ‘Abdurrahmân H̱wārezmî'nin kıızı ve eşinin adları “melâmet” ve “ḥâkime”

olduğu görülür. Beşinci anlam halkasında aktarılan Artuhı'nın kabilesinin ismi gibi burada da Artuhı'nın annesinin ve anneannesinin adının bilgisinin fazladan verilmesi yine yazarın elinde farklı bir nüshanın olduğunu ya da sözlü kültürden yararlandığını düşündürmektedir.

2.9. Dokuzuncu Anlam Halkası

Tablo 9. Artuhı'nın annesi ve anneannesi ile ilgili bilgi verilmesi.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>anası ölür kıızı yidi yaşında yetim kalur</i>	<i>ba'dehu mürûru's-seneyin ve's- şühhür hatun-ı fâzıl-ı mezbûr vefât idüp duhter-i kavî-ahteri hâkime yidi yaşında yetime kalmışdı</i>

Kaynak metnin belirsiz bir zamanı tasvir eden geniş zamanın karşılığında, yeniden üretilen metinde daha gerçekçi bir tavırla görülen geçmiş zaman eki kullanılarak yaşananlara tanıklık etmiş bir anlatıcı bulunmaktadır. Sade üsluba sahip kaynak metin, mekânda da belirsizliği tercih eder. Yeniden üretilen metne bu dikkatle bakıldığında kaynak metindeki iki yargıyı bildiren anlam halkası, sıralı ve bağlı bir cümle içinde okuyucuya sunulur. Yüksek üslubun bir özelliği olan anlam birimleri arasında bağlayıcı kelime, ibare ya da ifadelerin verilmesi burada da görülür. Yazar “ba'dehu” diyerek önceki anlam halkası ile yeni anlam halkası arasındaki bağı kurar ve yeni cümleye yumuşak bir ifadeyle geçişi sağlar.

Gelibolulu Âlî, bir giriş ifadesinden sonra olayın üzerinden uzun yıllar geçtiğini vurgulayan ibareleri aktarır. Yazara göre olayın ardından aylar ve yıllar geçer, kıızı yedi yaşındayken ‘Abdurrahmân H̱ârezmî'nin eşi vefat eder. Türkçe “ölmek” kelimesi yüksek zümre üslubunda zarif bir söylem olarak karşılanmamış olmalıdır ki yazar Arapça “vefat” kelimesini tercih eder. Aynı şekilde “kız” yerine “duhter” kelimeleri yeniden üretilen metinde yerini alır. Anlatıcıların kişileri tanııtma biçimi de üslubun birer parçası olur. Kaynak metinde anlatıcı, kişileri tanıtırken asıl kahraman olan Artuhı'yı merkeze alır. ‘Abdurrahmân H̱ârezmî'yi Artuhı'nın babası olarak, ‘Abdurrahmân H̱ârezmî'nin eşini de bu bağlamda Artuhı'nın annesi olarak tanıtır, ancak yeniden yazılan metinde merkezde ‘Abdurrahmân H̱ârezmî bulunur. Böylece Artuhı'nın annesi olarak değil de ‘Abdurrahmân H̱ârezmî'nin eşi olarak okuyucuya kadın kahramanın aktarıldığı anlaşılır. Kaynak metinde, yetim kelimesi cinsiyeti belirtmezken yeniden üretilen metinde Arapçanın dildeki cinsiyet kategorisinin yazı dilinde etkinleştiği gözlemlenir. Böylece metinde yetim yerine yetime denildiği anlaşılır.

2.10. Onuncu Anlam Halkası

Tablo 10. Artuhî'nin annesinin büyümesi.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>anı bislerler katı kuvvetlü kopar şöyle kim hayme tutup götürmekde aňa mukâbil kimse yoğumuş</i>	<i>ve babam anı hânedânında besleyüp 'âkıbet bir düşîze-i tüvânâ ve şîrmâde-i bî-pervâ kopmuşıdı ve zeber-destligi şöhre-i dâr ü diyâr olup 'âleme velvele bırakmışıdı</i>

Metnin anlatım biçimine uygun bir şekilde kaynak metnindeki belirsiz bir zamanı tasvir eden belirsiz geçmiş zaman ekinin karşılığında yeniden üretilen metinde görülen geçmiş zaman eki kullanılır. İfadeler arasındaki bağlantı –ar zarf fiil eki ile kurulur. Yine kaynak metinde zamanın belirsizliğine paralel olarak olayın geçtiği yerin belirsizliği de görülür. Buradaki mekân açık mekandır.

Bir kadının güçlü bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamak için çadır taşıdığı, hatta çadırı taşımada onunla yarışacak kimsenin olmadığı belirtilir. Çadır kelimesi burada bir kültürü simgeleyen kilit bir kelimedir. Anlaşılabacağı üzere çadır taşıma eylemi, kadının bir konar-göçer olduğunu göstermektedir. Eski Anadolu'da konar-göçerlik sırasında çadırı toplama, taşıma ve yönetme görevi kadınlara verilirdi. Özellikle Yörükler bu kültürün taşıyıcısı ve koruyucusu oldular (Ak, 2017, s. 307-336). Diğer taraftan Türk kültürünün ideal kadın tipi olan güçlü kadının tasvir edildiği de görülür. İslam dünyasının bastırılan, dişiliği ile ön planda olan bir kadın figürü yerine dış dünyaya açık, kendi başına yetebilen, savaşçı, fizikî açıdan güçlü ve bu vasıflarından dolayı herhangi bir çatışma ya da yarışma söz konusu olduğunda birinci gelecek bir ideal kadının çizildiği anlaşılr.

Yeniden üretilen *Mirkâtü'l-Cihâd*'ta, kaynak metindeki iki yargıyı bildiren anlam birimi, sıralı ve bağlı bir cümle içinde bol sıfatlarla kurulan ifade biçimine dönüşür. Yüksek üslubun bir özelliği olan bu yapıda iki anlam biriminin Türkçe zarf fiil eki olan –Up ve Arapça “ve” bağlacı ile kurulduğu anlaşılr. Yine metnin anlatım biçimindeki temel unsur olan “‘âkıbet” gibi bağlayıcı ifadelerin bu anlam halkasında da yerini aldığı görülür. Kaynak metindeki açık mekânın ve “çadırılı” bir yaşam tarzının karşılığında yeniden üretilen metinde içinde haremın bulunduğu *hânedâna* ait kapalı bir mekân yer alır. Burada saray kültürü işaret edilir. Hanedanlığa dayalı saray söz konusu olduğuna göre Arap geleneğinin bir yaşam biçimi olduğu söylenebilir. Kaynak metinde kadın bedenlen güçlü bir yapıyı sergiler; yeniden üretilen metinde ise kadın saraylarda beslenen gücü ile bütün diyara ün salan bir vahşi kafes/zincirli hayvan olan dişi aslan gibi betimlenmektedir. Bu tasvir yine Arap saray kültürünün bir parçasıdır. Arap saray kültüründe vahşi hayvanlar, birer zenginlik ve güç simgesi olarak tarihî süreçte önce saraylarda günümüzde ise malikânelerde beslenmektedir (Cats 2024). Yeniden üretilen metindeki ideal kadın saraylarda beslenen vahşi kedilere benzemektedir. Böylece sarayda beslenen kadın, kabiliyetiyle bütün diyarı şaşırtan, güçlü bir bakire olan korkusuz dişi

aslan olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kaynak metindeki dış mekândaki güçlü kadının İslam kültürün etkisiyle iç mekânda zenginliğin ve şöhretin simgesine dönüştüğü anlaşılır.

2.11. On Birinci Anlam Halkası

Tablo 11. Artuhî'nin annesinin gençliği: Savaşçı kadın.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>atam anı çübânlar arasında kor tamâmet rûm çübânları anuñ çüstliğine 'acebe kalurlar kurt ve aslan anuñ korkusundan koyun kuzu yöresine gelmez olurlar</i>	<i>ve bir zamân rûm çübânları miyânına düşüp hattâ şayyâdlar libâsına girüp ve gâhî hizebr-i derrende gibi şayd u şikâra çıkup zümre-i şebanân-ı perî-mekân darb-ı destile hâkimeye mahkûm olmuşlardı ve nâm-i nigîni gurrende koyup rağbet ü iltifâtını arturmuşlar idi</i>

Savaşçı kadın tasviri kaynak metinde sıralı üç cümle ile aktarılır ve cümleleri birbirine bağlayan bir dilbilgisi yapısının kullanılmadığı görülür. Kaynak metindeki üç cümle ile aktarılan anlam birimi *Mirkâtü'l-Cihâd*'ta, sıralı ve bağlı bir cümle içinde bol sıfatlarla kurulan ifade biçimine dönüşür. Yüksek üslubun bir özelliği olan bu yapıdaki anlam biriminin yine Türkçe zarf fiil “-Up” eki ve Arapça “ve” bağlacı ile kurulduğu anlaşılır.

Kaynak metnin geneline hâkim olan kadını cinsiyete dayalı betimlenmeyen bir biçimde algılama ve anlatma şekli burada da dikkati çeker. Kadının çobanlar arasındaki konumuna bırakıldığında, çobanların erkek olduğu düşünülürse kadında dikkati çeken ilk unsur kadının diğer çobanlara oranla çevikliği olur. Çobanlar kadının çevikliği karşısında şaşırırlar. Kadın o kadar aktiftir ki artık sürüye ne kurt ne de aslan yaklaşabilir. Bu tipe göre çeviklik ve aktiflik sadece erkeklere özgü bir özellik değildir. Dolayısıyla bu sıfatlar cinsiyetsizdir. Kadınlar da cinsiyetsiz olan bu sıfatları ideal kimliklerinde barındırırlar. Kabile mutlu mesut yaşar. Yeniden üretilen metinde ise belirli zaman periyotlarıyla tekrarlanan ve bu periyotlarda anlık olarak görüntülenen avcı kılığına girmiş aslan gibi kükreyerek avlanmaya çıkan bir kadına dönüşür. Burada vurgulanan kadının çevikliği ya da aktifliği değildir, aslan gibi kükremesiyle etkileyici oluşudur. Dolayısıyla kaynak metindeki çobanların şaşkınlık içinde izledikleri kadın yerine yeniden üretilen metinde kadın doğal hâli ile bulunmaz, hayalî bir kahraman olur. Anlam halkasının önemli bir diğer noktası da iki metinde aktarılan yaşayış biçimleridir. Birincisinde koyun ve kuzuların bulunduğu göçebe yaşam biçimi söz konusu olurken ikincisinde yüksek zümre sporlarından avcılık gözler önüne serilir.

2.12. On İkinci Anlam Halkası

Tablo 12. Artuhı'nın annesi ile babasının birlikte olması.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>atam bir gün ava çıkar ol kıza rāst gelür çok çalışur anı ele getüremez āhir bir hīle ile ele getürüp anuñıla cem' olur</i>	<i>pes peder-i kemīne bir gün şikāra vü kemīne çıkup nazarı ol duhtere rāst geldi tamām kayd çeküp hüsn ü cemāl ile engüşt-nümā olduğın görince kaşd-ı şayd ve ol ğazāl aheng-i kayd kıldı düşize-i pür- melāhat kisvet-ı merdānıla merdāne cür'et ve dilrāne cünbiş ü hareket idüp peder-i harīşe hem-rāh olan kırk elli nefer mikdārı kulını şındurdu ve tīg ü tiz ü tır-i nebtizile karşı varanuñ kılıç gibi yüzlerin döndürdi āhirü'l-emr biñ belāyla kemend atdılar h^wāh nā-h^wāh zahāmet ve kibr-i cesamet muktezāsınca duhter-i gurrendeyi şir-i gurrende gibi tutdılar felā-cerem vālid-i ālī-hemim anuñıla gāh bigāh mücama'at eyledi</i>

Halka iki yargıdan oluşur. Birincisi kahramanın güzel bir kadını görmesi ve onda kadına karşı elde etme arzusu uyandırması ve bu nedenle elde edebilmek için mücadelesidir, ikinci yargı da bu mücadele sonunda kahramanın güzel kadınla zorla birlikte olmasıdır. Dolayısıyla kadınla zorla birlikte olma durumu yeniden üretilen metinde okuyucunun ya da dinleyicinin ilgisini çekebileceği ihtimaliyle ayrıntılandırılmış fikrini uyandırır.

Kaynak metindeki insan tasvirlerine bakıldığında kişilerin sıfatlar almadığı, “ata” ve “kız” gibi yalın ve direkt ifadelerin tercih edildiği görülür. Ancak yeniden üretilen metinde zorla birlikte olunan kadının “hüsn ü cemāl ile engüşt-nümā”, “ġazāl”, “düşize-i pür-melāhat”, “kisvet-ı merdān”, “merdāne cür'et ve dilrāne cünbiş ü hareket iden”, “tīg ü tiz ü tır-i nebtizile” kırk-elli askerle savaşabilen bir kadın olarak tasvir edildiği anlaşılr. Bu sıfatlardan anlaşıldığı gibi çok güzel bir kadının bir bölük askeri yenebilecek güce ve çevikliğe sahip iyi kılıç kullanan, suyun akışına benzeyen ok atışları olan bir kadınla karşılaşılır. Her iki metinde de kaynak metnin zihniyetinden dolayı tasvir edilen kadın, Orta Asya Türk kökenli ideal kadın tipidir.

Her iki eserin ortak noktası kadının savaşçılığıdır. Bu Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan bir Türk kadın karakteridir. Bazı araştırmacılar bunu göçebe hayatın zor

şartlarında hayata tutunmak zorunda kalan kadın ve erkeğin güçlü ve özellikle savaşçı karakterler çizmek zorunda kalması şeklinde açıklamaktadır (Koç, 2017, s. 149). Kaplan (2002, s. 43), böyle bir ortamda erkek ve kadının eş seçiminde birbirlerini kuvvet ve cesaret açısından sınamalarının normal bir eylem olduğunu söylemektedir. Bu nedenle kadın da erkek gibi ata biner, ok atar, kılıç kuşanır, düşmanla çarpışır. Hem Kaplan'ın hem de Koç'un alp tipinin oluşumu ile ilgili tespitlerine katılmakla birlikte bu durumun her göçebe toplumda oluşmadığını, dolayısıyla aynı şartların her toplumda aynı sonuçlara ulaştırmayacağını da belirtmek gerekmektedir. Buna Fransız seyyah Bertrandon de La Brocquiere'nin 1432-1433 yıllarında Hz. İsa'nın doğduğu topraklara yaptığı hac yolculuğunda Türklerle ilgili verdiği bilgiler örnek olarak verilebilir. Bertrandon de La Brocquiere'n kitabını yazdığı o dönemlerde *Dânişmend-nâme* adlı eser sözlü gelenekten yazılı kaynağa henüz aktarılmıştı. Bu nedenle Fransız seyyahın kitabında Türk savaşçı kadınları hakkında verdiği bilgiler, *Dânişmend-nâme*'deki Türk kadın tipinin anlaşılması açısından önemlidir. Yazarın günlüğünde düşülen not şöyledir:

Anadolu'da "Nehrin karşı yakasında, altı veya sekiz erkek ve bir kadın Türkmen'le karşılaştığımız uzun ve geniş bir ova var. Kadın da erkekler gibi bir tarquais (kılıç ve okların içine konulduğu taşıma çantası) giyiyordu ve bunu sorduğumda, bu ulusun kadınlarının cesur olduğunu ve savaş zamanında erkekler gibi savaştığını öğrendim. Ayrıca, bana çok sıra dışı gelen bir şekilde, bu tarquais'i taşıyan yaklaşık otuz bin kadın olduğunu ve bunların, Pers sınırında yaşayan Dulkadiroğlu adlı bir beyin egemenliği altında olduğunu da eklediler (Bertrandon de la Broquiere, 1432/1433, s. 159-160)".

Anadolu'da yerleşik hayata geçen Türkler asırlarca bu kahramanlık ananelerine bağlı kalmışlardır (Köprülü 1978: 382-383). Dolayısıyla Kaplan'ın bahsettiği göçebe yaşam biçiminin getirdiği bir özellikten çok öte bir durum olan savaşçı kadın tipinin Türklerin en eski medeniyetlerinden gelen, göçebe dönemlerinden yerleşik hayatta (İslam'ın kadını kısıtlamasına rağmen) aktarılan değişmez karakteridir. Çalışmanın örnekleme olan her iki eserde kadının farklı ortamlarda ve farklı özelliklerde sunulması kadının savaşçılığını değiştirememiştir. Bahsi geçen kadın tipine ilerleyen yüzyıllardaki Türk toplumunun hem edebî eserlerinde hem de gerçek hayatında karşılaşılabilecektir. Örneğin Kurtuluş Savaşında destanlaşan Kara Fatma olarak anılan Fatma Seher Hanım, savaşta gösterdiği üstün başarı nedeniyle Üsteğmen rütbesini kazanmıştır. Daha sonra Kurtuluş Savaşında vatanını korumak için mücadeleye atılan kadınların ortak adı Kara Fatma olarak anılmaya başlamıştır (Torun Çelik, 2016, s. 131).

Her iki eserde de savaşçı kadını kahramanın kendisine aşık etmesinin imkansızlığı nedeniyle kadın ile zorla birlikte olma durumu söz konusu olur. Zorla birlikte olma durumu kaynak metinde teke tek mücadelenin nihayetsiz kalması sonucunda yapılan hile ile gerçekleştiği anlaşılır. Kurgu gereği normal karşılanan zorla birlikte olma durumunu legalleştiren, tecavüzü gerçekleştiren kişinin toplum tarafından onaylanan biri olmasına dayanmaktadır. Yeniden üretilen metin, metnin geneline hâkim olan "abartma" durumunu buradaki mücadele anına da yansıtır. Savaşçı bir tip olan kadının karşısına kırk-elli kişilik asker çıkartır. Kadın tek başına askerleri kılıcı ve oklarıyla parçalar. Metnin kahramanı Artuhi'nın babasının savaşma ile kadını elde edemeyeceğini anlayınca vahşi bir hayvanın kement ile yakalanması işlemini vahşi kadına uygular. Ardında kadınla zorla birlikte olma durumu gerçekleşir. Burada kadının vahşi bir aslana benzetilmesi, iyi savaşçı olması

ve ardından zorla birlikte olma durumu metindeki aksiyonu ve heyecanı artırma gayesiyle okuyucunun dikkatini çekecek ifadelerle sağlanır. Güzellikte avcıyı harekete geçiren aciz bir ceylana benzeyen kadın, savaşta vahşi bir aslan gibi kükrer ve suyun akışına benzeyen ok atışı ve kılıcı çevik kullanışı kulaklarda şırıltısını oluşturur. Metindeki erkek tasvirlerinde kaynak metinde yer alan avcı tanımının kavram alanında bulunan pusu gibi ifadelerin Farsça karşılıklarının (şikâr, kemîn) kullanıldığı anlaşılr.

Kaynak metnin cümle yapısında –Up zarf fiil eki ile cümlelerin birbirine başlanması haricinde doğrudan bir anlatımla karşılaşılr. Yeniden üretilen metinde, sıralı cümlelerin Farsça ve Arapça yapılarla bağlandığı, “felâ-cerem” gibi ifadelerle hem iki cümleyi birbirine kaynaştırdığı hem de birime heyecan ve kesinlik kattığı görülür. Dört kez “ve” bağlacı ile cümleleri birleştiren yazar benzer (hüsni ü cemâl, tîğ ü tîz, tîz ü tîr-i nebtîz, cünbiş ü hareket) anlamlı kelimelerle, 5 kez de “Farsça atıf vavını” kullandığı anlaşılr. Kaynak metinde Arapça ve Farsça tamlamaların bulunmadığı, buna karşılık yeniden üretilen metinde bir Arapça ve 11 Farsça tamlamanın varlığı ile karşılaşılr.

2.13. On Üçüncü Anlam Halkası

Tablo 13. Artuhı’nın doğumu.

Dânişmend-nâme	Mirkâtü'l-Cihâd
<i>hemân-dem anam atamdan yüklü olur çün anam anuñ hâlin bilür buyurur hayme içine getirüp hâtün tonların geydürürler anam beni tamâm bir yıl karnında götürür andan zuhura gelürem beni bislerler her kim beni görürse iki yaşar oğlan şanur atam baña artuhı diyü ad kor</i>	<i>zamânı ile şulbinden bu bende-i dirîne vücûda geldi ve her gören beni bir mürâhiğ oğlan ve çâr-deh sâle ferzend-i şâhib-tüvân kıyâs eyledi buña binaen nâmumı artuhı kõdılar</i>

Kaynak metnin göçebe hayat unsuru olan çadır kültürünün bir parçası olduğu anlaşılrken yeniden üretilen metinde çadır yaşam alanı görünmemektedir. Zaten Artuhı’nın kendisini tasvir ederken “bende-i dirîne” olarak bahsetmesi yüksek zümrenin alçak gönüllü olmaya çalışan elitlerinin “ben fakir” gibi kendini tanıtmaya biçimini görebiliriz. Ayrıca kaynak metinde olayın bizzat “ben” merkezli bir anlatım olduğunu anlam biriminde 3 kez geçen “beni” ve bir kez “bana” kelimelerinden anlayabiliriz. Yeniden üretilen metinde anlatıcı kendisine başkasının gözüyle bakar ve “o” ifade tarzı, “bu” işaret zamiri ile anlatımını gerçekleştirir. Metnin zamanı ise yine kaynak metinde belirsiz bir zaman olarak geniş zaman ekinin kullanılmasıyla sağlanırken; yeniden üretilen metinde olayın geçtiği anların netliği, görülen geçmiş zaman eki ile sağlanmaktadır.

Kaynak metinde hamilelik süresi bir yıldır. Bu bilgi eksikliği kaynak metnin yazarı ile ilgili olabilmektedir. Yazarın bekar olması ya da çocuğunun olmaması ihtimaller içindedir. Diğer bir ihtimal ise yazarın konuyu abartma isteğidir. Yeniden üretilen metinde hamile kalan kadının kaynak metne göre daha bilgili bir kadındır. Buna

göre kadın hamile olduğunu anlar, metinde bu “yüklenmek” olarak isimlendirilir. Kaynak metinde kadının yüklenme durumunda toplumda farklı bir âdet yaşatıldığı fikri oluşur. Metinde kadın hamile kalma durumunda uyması gereken âdeti iyi bilir. Bu “çün anam anuñ hâlin bilür buyurur hayme içine getürüp hâtün tonların geydürürler” ifadesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla metnin içine doğduğu toplumda hamile olan kadınların ayrı bir çadıra yerleştirildiği, yani evlendirildiği ve orada “hatun donları” giydirildiği söylenebilir. Buradaki “don” kelimesinin özel bir giysi anlamına gelmesi ya da evli bir kadın kimliğine uygun kıyafet giymiş olması muhtemeldir, çünkü kadının hamile bırakıldığı dakikaya kadar yırtıcı bir hayvan gibi, cinsiyetsiz dolaştığı düşünülebilir. Türk kültüründe *don* kelimesi elbise, kılık/kıyafet anlamına gelmektedir. *Don değiştirme* ifadesi ise kılık/ kıyafet değiştirme olarak açıklanmaktadır. Ancak Türk kültüründe *donuna girmek*, *dona bürünmek* biçiminde kullanılabilen *don değiştirme* ifadesiyle, genel anlamda, dış görünüşün fiziksel açıdan bir değişime uğraması kastedilebilmektedir. Ayrıca *don değiştirme* mevcut durumdaki yapıdan farklı bir yapıya dönüştürülmesi olarak da görülebilmektedir (Küçük, 2020, s. 98). Dolayısıyla kadın hamile olma sonucunda “anne” sıfatıyla başka bir profile ve toplumda farklı bir konuma geçecektir.

Her iki metinde de Artuhı’nın adını alması bağlamında İslam öncesindeki Türk adetlerinde bulunan çocuğa ad verme geleneği söz konusudur. Bu âdete göre çocuk buluş çağına girmeden tavrı, boyu vb. unsurları dikkate alınarak ad verilmektedir. Türk kültüründe çocuğa ad verme bazen uzun yılları alabilmektedir. Bunda çocuğun yıllar içinde yaptığı meziyetlere bakılmakta, çocuğun gelişen durumuna göre ad verilmektedir. Örneğin, Altay Türklerinde çocuğa doğumunun üçüncü ayında geçici ad verilir, çocuk delikanlı olduğunda ok atabildiği zaman geçici adı gerçek adıyla değiştirilirdi. Hatta Oğuzlar bir erkek çocuğunun düşmanı yenmeden kanını akıtmadan ve kahramanlık göstermeden ona ad koymazlar, çocuğu atsız olarak çağırırlardı (Türktaş, 2019, s. 36-37).

Kaynak metinde kısaca bahsedilen bu âdet yeniden üretilen metinde ayrıntılarıyla açıklanmaya dönüşür. Dolayısıyla, yeniden üretilen metinde bu âdet, çocuğun adını aldığı yaşının verilmesi nedeniyle daha nettir. Buna göre çocuk “mürâhiğ oğlan ve çâr-deh sâle ferzend-i şâhib-tüvân” olduğunda, diğer bir ifadeyle buluş çağına yaklaşmış 12 yaş civarında olmasına rağmen buluş çağına girmiş 14 yaşında bir erkek çocuğa benzemesi nedeniyle kabilenin kişileri tarafından çocuğa “Artuhı” adı verilir. *Artuk* Eski Türkçe kökenlidir ve Eski Anadolu Türkçesinde fazla anlamına gelmektedir (Derleme Sözlüğü I, 1993, s. 334). Kaynak metinde ad verme işlemi baba tarafından yapılır, ancak babanın bu ismi seçmesinin nedeni “*her kim onu görürse iki yaşar oğlan şan*”masından dolayıdır. Yeniden üretilen metinde çocuğun adı doğrudan halk tarafından verilir.

SONUÇ

Çalışmada yapı ile bağlantı kurularak zihniyete dayalı söylem analizi uygulandı. Bu bağlamda her iki metindeki dil ve kültür farklarına zihniyet ve söylem incelemesi iş birliğiyle ulaşıldı. *Mirkâtü'l-Cihâd*’ın dilinde yabancı unsurların çokluğu ve sıklığı belirgin biçimde görüldü. Nitekim, *Dânişmend-nâme*’yi yeniden yazan Gelibolulu Âli, metni süslü bir üslup ile yeniden kaleme almıştır. Yazarın amacı, ne kadar iyi Arapça ve Farsça bildiğini, edebî sanatlarda ne kadar hünerli olduğunu göstermektir.

İki metindeki üslubun değişimini gösteren diğer unsular da kelimelerin gramer karşılıklarıdır. *Mirkâtü'l-Cihâd*'da sıfat kullanımında artış olduğunu, özellikle “fakir / zengin”, “nam salmış / kemine (aşağı)” ve soy bildiren ifadelerin öne çıktığı tespit edilmiştir. Örneğin *Dânişmend-nâme*'de “ol” şahıs zamiri yerine aşağı anlamına gelen “kemine” kelimesinin sık tekrarlanması dildeki yabancılaşmayı ve yazarın zihniyetini gösteren önemli bir söylem olur.

İki metinde de anlatıcı üçüncü şahıstır. Kaynak metinde meddahlığı andıran öğelerin yeniden üretilen metinden çıkarıldığı görülmektedir. Kurgu açısından bakıldığında yeniden üretilen metinde daha gerçekçi anlatımla karşılaşılrken insan tasvirlerinde kaynak metnin daha gerçekçi betimlemeler oluşturduğu görülmektedir.

İçerik açısından kültür değişimini gösteren ifadelere bakıldığında, kaynak metinde göçebe hayat tarzının unsurlarıyla karşılaşılrken yeniden üretilen metinde saray kültürünün yanında kadının savaşçılığı bağlamında göçebe kültürünün izlerinin de devam ettiği gözlemlenmiştir. Kadın da erkek de bu zihniyetlerin algı dünyasıyla tasvir edilir. Kaynak metinde erkek daha gerçekçi, üzüntüsünü gösteren, ama her şeye rağmen savaşçı bir tiptir. Kadın, özgür, savaşçı ve erkeklerle hem güç hem de yaşam tarzı olarak eşittir. Yeniden üretilen metinde erkek şehvet düşkünü, ancak bir kul olarak aciz, güç açısından olağanüstü bir yapıdadır. Kadın ise vahşi bir savaşçı kadındır.

Her iki metinde de Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan kişilere ad verme geleneğiyle karşılaşılr. Ancak gelenekler açısından kaynak metinde hamile olan kadınları yeni bir çadıra taşınması, don giydirilme adı verilen savaşçı kılığındaki kadının eş ya da anne kılığına evrilmesi ve çadırını kadının taşıması gibi kadim Türk geleneklerinden bahsedildiği görülmektedir. Bu gelenekler *Mirkâtü'l-Cihâd*'da yer almamaktadır.

Kaynak metinde Artuhı'nın kabilesinin ismi, annesinin ve anneannesinin isimlerinin verilmesi bulunmamaktadır. Gelibolulu Âlî'nin eseri kaleme alırken Sivas'ta yaşadığı dikkate alınırsa bu bilgileri yerli halktan öğrendiği ya da kendisinin kurguladığı akla gelmektedir. Diğer bir ihtimal ise kaynak metin dışında da bir nüshanın var olabilme ihtimalidir. Bugüne kadar bir diğer nüsha bulunmadığından ilk ihtimalin olasılığı daha yüksektir.

Kaynak metin Orta Asya ideal kadın tipini tasvir eder. Bu tiplere göre çeviklik ve aktiflik sadece erkeklere özgü bir özellik değildir. Dolayısıyla bu sıfatlar cinsiyetsizdir. Kadınlar da cinsiyetsiz olan bu sıfatları ideal kimliklerinde barındırırlar.

Metinlerden hareketle değinilmesi gereken bir diğer önemli nokta Artuhı'dır. Artuhı isim itibarıyla eski Türkçedir. Ad alma geleneği Eski Türk geleneğidir. Kaynak metinde Artuhı'nın göçebe bir aileden geldiği bilgisi yeniden üretilen metinde detaylandırılır. Artuhı göçebe ailelerden *İl Tekin* kabilesindendir. Bu kabile adının da Türk olması Artuhı'nın İslam'ı henüz kabul etmemiş göçebe Türk halklarından olduğuna işaret etmektedir. Bu da Türklerin Anadolu'da İslam dinine geçişini göstermesi açısından önemlidir.

Bu çalışma Artuhı'nın İslam'ı kabul etmesi ve kendisini anlattığı bölümden oluşmaktadır. Dolayısıyla, küçük bir örneklem olan bu inceleme ile iki metnin Osmanlı

nesir geleneğın gelişmesini göstermesi ve değışen yaşam biçimini yansıtması açısından üzerinde detaylı çalışılmayı bekleyen kapsamlı bir çalışmaya örnek olacaktır.

Bu çalışmada dil ve kültür değışiminin izlenebilmesi için zihniyet merkezli söylem analizine gidildi, ancak metinlere kelime kökenleri açısından bakıldığında *Mirkâtü'l-Cihâd* nüshasında Arapça ya da Farsça kelimelerin, tamlamaların ve bağlaçların Türkçe kelimelere ve yapılar a oranla daha çok tercih edildiğı ve tekrarlandığı sonucuna ulaşılabilir. Metinlerde kelime sayımı sonucunda 251 kelimelik *Dânişmend-nâme* metninde Türkçe kökenli kelimelerin 170 olduğı yani metnin % 67'sinin; aynı olayın 441 kelime ile ifade edildiğı *Mirkâtü'l-Cihâd*'da ise 128 kelimesinin, dolayısıyla metnin %29'unun Türkçe kökenli olduğı görülmüştür. Bu sayısal veriler aynı metinler üzerinde sayısal değerler açısından da değerdendirilme yapılmasının gerekliliğini ortaya koydu. Bu nedenle bir diğerk makalede aynı metinler, kelime ve cümle uzunluklarını merkeze alan kelime sıklıklarına dayalı bir sayısal üslup analiz yöntemi olan stylometri incelemesine tâbi tutulması planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ak, M. (2017). Yörüklerde kadın. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(58). 307-336.
- Akar, A. (1998). Mirkâtü'l-Cihâd'ta tarihî ve destani unsurların değerdendirilmesi. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 112, 33-40.
- Akar, A. (1999). Bir Dânişmendnâme nüshası: Mirkâtü'l-cihâd. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 122, 209-219.
- Akar, A. (2005). *Türk dili tarihi: Dönem, eser, bibliyografya*. Ötüken.
- Akar, A. (2006). *Gelibolulu Mustafa âlî-Mirkatü'l-Cihad [cihadın basamakları]: metin-dil özellikleri-metin-dizin*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. https://www.academia.edu/27959176/Gelibolulu_Mustafa_Ali_Mirkat%C3%BCl_Cihad_Metin_Dil_%C3%96zellikleri_Dizin_S%C3%B6zl%C3%BCk_Gelibolulu_Mustafa_Ali_Mirkat%C3%BCl_Cihad_Text_Language_Features_Index_Dictionary
- Akar, A. (2014). Bir dil-içi aktarma metni olarak Mirkâtü'l-Cihâd. *Gelibolulu Mustafa Âlî Çalıştayı Bildirileri* içinde (ss. 75-84). https://www.academia.edu/22615174/Bir_Dil_i%C3%A7i_Aktarma_Metni_Olarak_Mirk%C3%A2t%C3%BCl_Cih%C3%A2d_Mirk%C3%A2t%C3%BCl_Cih%C3%A2d_as_a_Intralingual_Translation_Text
- Aktaş, Ş. (2009). *Şiir tahlili teori ve uygulama*. Akçağ Yayınları.
- Ayverdi İ. (2005). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. Kubbealtı Neşriyat.
- Bertrandon de la Broquière, (1432/1433). *The Travels of Bertrandon de La Broquiere, counsellor and first esquire-carver to Philippe le Bon, duke of Burgundy, to Palestine, and his Return from Jerusalem Overland to France, during the Years 1432 and 1433*. (Thomas Jhones, Çev.) (s. 1). Hafod Press, James Henderson.

- Cats in Islamic culture | Muslim heritage, Meet the Kuwaitis who live with their pet cheetahs.* (2024). Middle East Eye. <http://www.middleeasteye.net/in-depth/features/My-pet-cheetah-Kuwaiti-woman-cheetahs-1758178737>
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2013). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27). Article 27.
- Dalyan, A. (2015). *Kasidelerde zihniyet değişimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Dalyan, A. (2016). Edebiyatta zihniyet incelemesi ve Ahmed Paşa'nın kerem redifli kasidesinde zihniyet çözümlemesi. *Bilig Journal of Social Sciences of the Turkish World Ahmet Yesevi University*, 78, 327–359.
- Derleme Sözlüğü I.* (1993). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Develi, H. (2010). Söze boğulan tarih: Osmanlı tarih yazıcılığının dili. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V Nesrin İnşası: Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler*, 84–123. https://www.academia.edu/26084088/S%C3%B6ze_bo%C4%9Fulan_tarih_Osmanl%C4%B1_tarih_yaz%C4%B1c%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1_dil_i
- Elbirlik, T. ve Karabulut, F. (2015). Söylem kuramları: bir sınıflandırma çalışması. *Dil Araştırmaları*, 9(17), Article 17.
- Kaplan, M. (2010). Dede Korkut kitabında kadın. *Journal of Turkology* 9:99-112. doi:10.18345/tm.44186.
- Karahancı, İ. (2016). Sözcük birimlerin üslup oluşumuna katkısı I. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*. 5(4). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/264901>
- Karataş, M. (2022). Ali Akar, Gelibolulu Mustafa 'âlî-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin. *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara 2016. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 100, Article 101.
- Koç, Y. (2017). Banu Çiçek'ten Gülcemal'e alp kadın tipinin izleri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 3(2).
- Köprülü, F. (1978). Alp. *İslam Ansiklopedisi* (C. 1, ss. 379-384). Milli Eğitim Yayınları.
- Küçük, M. A. (2020). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk geleneğinde 'don değiştirme'. *Bilig*, (94), 97-122.
- Özer, S. (2007). Söylem çözümlemesi ve rivayetlerin anlaşılmasına yönelik katkıları. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 39–57.
- Şahin, Y. (2017). Michel Foucault'da söylem analizi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 3(6), Article 6.
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük* (10th ed.). Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

- Tekin, G. A. (1992). *Çengname Ahmed-i Da'i critical edition and textual analysis*. Harvard University Press.
- Torun Çelik, E. (2016). Türk Kadın Kahramanı Kara Fatma. *Journal of Turkish Studies* 11(16), 131-131.
- Tulum, M. (2002). XVII ve XVIII. yüzyıllarda İstanbul Türkçesi: sesler ve uyumlar üzerine bir değerlendirme. *Türkler Ansiklopedisi 11—Osmanlı* (C. 11) (Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Eds.). Yeni Türkiye Yayınları.
- Türktaş, M. M. (2019). Türklerde Ad Verme ile İlgili Bazı Tespitler. *International Language, Literature and Folklore Researchers Journal*, 1(17), 34-44.
- Uluyol, K. D. (2025). Söylem çözümlemesinde bağlam. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, 10(10). Article 10.
- Witteck, P. (1986). *Menteşe Beyliği: 13-15'inci asırda Garbî Küçük Asya tarihine ait tetkik* (Orhan Şaik Gökyay, Çev.). Türk Tarih Kurumu.

EXTENDED ABSTRACT

Turks searched for new lands due to drought in Central Asia, political problems, desire to conquer distant lands, etc. While many of them moved towards the sunset, many remained in Central Asia. This caused the Turkish population, language and culture to spread to large geographies. Turks, who settled in Anatolia after long migrations from Central Asia, also turned to literary production in these lands. The spoils obtained through conquests and wars as a result of the raids enriched the Anatolian principalities, and the principalities grew with the development of commercial life. This caused the principalities to live a flamboyant life. Naturally, a dynamic development occurred in the fields of science, art and architecture, which are directly proportional to a strong state, and this development had significant effects on palace life. During this period, settlements such as Aydin, Denizli, Manisa, Mentеше, Sahibiata, Konya, where the deep-rooted Turkish state heritage is located, Kutahya, which was the source of different poets, and Sivas, the crossroads of trade, became centres where art and cultural movements developed rapidly. Rulers in Anatolia not only supported poets and writers but also took part in science and art as producers. Following the Great Seljuk state, which met its written language needs with Arabic and Persian, the principalities in Anatolia began to use Turkish as the official language. Karamanoğlu Mehmet Bey's declaration of the official language as Turkish has a major role in this. The rulers who held power contributed greatly to the development of art and language by giving a great place to artists.

Turks brought their customs, lifestyle, and language to these lands along with their migrations. They started to produce their first written works after they migrated to Anatolia. These texts, which do not have a standard language, were followed by innovations and changes in terms of both language and content in the following centuries. In this study, the works named *Danishmend-name* and *Mirkatu'l-Cihad*, written by different authors from different centuries, will be examined comparatively in terms of style through computer-aided programs, and in line with the data discussed, a conclusion will be reached about the development and change of the prose language of the 14th and 16th centuries. The *Danishmend-name*, written in a simple style by Arif Ali in AH 760 / HD 1360 during the reign of Murad II, and the *Mirkatu'l-cihad*, rewritten by Gelibolu Ali, a palace advisor and poet, in 1588, are good examples of a work being rewritten. The heroism of Danishmend Gazi was reinterpreted by two writers of both periods. Therefore, there were differences in the language, style, and perspective of the work through two different writers representing their periods. I can analyse these differences through style analysis. The style analysis method will be applied in the study. A detailed examination of the texts will be carried out in the study. In this respect, it would be useful to look at literature reviews for the clarity of the examination methods used in the study.

In this context, the first line of 14a, 14b and 15a of the 15-line leaves of *Danishmend-name* and the corresponding 21-line 27a (line 15 and later) of *Mirkatu'l-Cihad*, and the incident in which Danishmend Gazi led Artuhî to Islam, which is quoted from 27b and 28a to line 14, were selected as samples as they provide extensive information about the text characters. In this article, a text that tells the story of the spread of the Turks to Anatolia and the meeting of two young people during the process of transition to Islam was presented as a representation of two different perceptions in two different centuries. In the study, to be able to conduct a discourse and mentality analysis, the corresponding meanings were provided in the two texts. For this process, a method was followed in the form of finding the equivalents of the expressions in the source text, *Danishmend-name*, which

express judgments based on themes, in the reproduced *Mirkatu'l-Cihad*. Event rings were determined through the semantic correspondences in the two texts. The events were divided into 13 semantic rings, taking the source text into account. In each semantic ring, the words were evaluated in terms of sound and meaning. The sentence structures, expression forms, and the writers' fictions of the semantic rings were determined. The writers' approaches based on the events detected in each ring were interpreted in terms of cultural change.